

מהדורת וויינרעב
גליון שבועי
תצוה | תש"פ

משא ומתן

י"ו ל ע"י בית הוראה עץ חיים | בנשיאות הרב חיים קאהן שליט"א | גליון שנ"ה

מעשה שהיה

שליח סתם

הרב אריה ליכטנשטיין

מצטרף - לשמוע, יותר כואב לי שכעת עליך להוציא פעם נוספת \$100 מכיסך...

פעם נוספת??? למה ומדוע? לא היתה כאן כל רשלנות מצידך?

רשלנות מאן דכר שמי? מעולם לא האשמת אותך במאומה!

אם כן, מדוע איפוא אמרת שעלי להוציא מכיסי \$100 פעם נוספת? הרי כבר שלחתי לך את הכסף?!

כיון שאני מעולם לא קיבלתי את הכסף לידוי! לא פרעת את החוב.

...

היה זה לפני שבוע ימים. נשואי מאמרנו הם חיים ויהושע, שני בחורים מיישבת "אהבת תורה".

האם תוכל להלוות לי \$100 לשבוע ימים? אחזיר לך את הכסף ביום ראשון הבא - פנה חיים ליהושע.

אין בעיה! בשמחה!

ביום חמישי, החל יהושע להרגיש שלא בטוב. הוא החליט לנסוע הביתה, עד שיחזור לאיתנו.

כאשר כבר היה בבית, נזכר יהושע מדבר ההלוואה. כיון שהיה צריך את הכסף, התקשר אל הישיבה וביקש לדבר עם חיים.

חיים, אני חש שלא בטוב לכן נסעתי לבית הורי. כנראה שאחזור כבר לאחר פורים. אני צריך את הכסף שהלווית לי. האם תוכל לשלוח לי את זה עם אחד הבחורים שגר בעירי?

עבד לזה לאיש מלוא - הגיב חיים - בודאי שאפחש מישהו שיקח עבורך את הכסף.

חיים חיפש מי מהבחורים הדרים בעירו של יהושע נוסע לביתו לשבת, והוא מצא את אלחנן.

הוא מסר את השטר בן המאה דולרים לאלחנן וביקש ממנו שבהגיעו לעיר מגוריו, יסור לביתו של יהושע וימסור לו את הכסף.

...

לאחר השבת, התקשר חיים לאלחנן להיות בטוח כי הוא זוכר מהענין למסור את הכסף ליהושע.

מצטרף לומר לך, אך בנסיעה שלי ברכבת (Train) הכסף נגנב ממני.

הכיצד?

כנראה שאחד הנוסעים גנב את הארנק מכיסי... גם מעותי היו בתוך הארנק...

פסקי דינים

דיני דבר שלב"ל ואינו ברשותו - ז' הרב חיים קאהן שליט"א

גדרי אינו ברשותו, ושעבוד בדבר שלב"ל

כבר התבאר שכמו שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, גם אינו מקנה דבר שאינו ברשותו ושניהם יכולים לחזור בהם^[1].

מצוי לקנות ויצא השער

יש שכתב שדבר שמצוי לקנות בשוק ויש לו שער קבוע דינו כדבר שברשותו שאם קנה בקנין גמור, כגון קנין סודר, קנה הלוקח ושניהם לא יכולים לחזור בהם אלא כקנה בקנין כסף שקונה רק למי שפרע^[2], ויש שמחלק בזה שאם המקח אינו מצוי מאוד יכול הלוקח לחזור בו עד שלא קנה המוכר אבל לאחר שקנה המוכר חייב לקיים המקח^[3].

ויש שכתב שאף זה הואיל ואין לו עתה קנין בגוף הפירות דינו כאינו ברשותו ושניהם יכולים לחזור בהם, אלא שבכל מקח שאינו ברשותו שפסקו לקנות לפי השער ויצא השער קונה למי שפרע אפילו אם המקח אינו מצוי לקנות, אבל אם לא יצא השער שהמקח נעשה באיסור רבית חוזר בו מהמקח ואינו מקבל מי שפרע^[4], ויש שהוסיף שכן הדין אפילו אם יש למוכר ממין זה שאין איסור רבית^[5].

לדינא

לדינא במחלוקת הנ"ל, יש שכתב שזה ספיקא דדינא^[6], אבל יש שכתב שהרבה גדולים הכריעו כסברא הראשונה שקנה לגמרי והוסיף שכן המנהג הפשוט אצל הסוחרים, ולכו"ע קונה מדין סייטומתא^[7].

לטרוח להעמיד את המקח ללוקח

יש שכתב שאם שניהם ידעו שהמקח אינו ברשות המוכר או שניהם לא ידעו שהמקח אינו ברשות המוכר, לא חייב המוכר לטרוח ולהעמיד לו את המקח, אבל אם הלוקח קנה ואף נתן מעות בחזקת שיש למוכר והמוכר ידע שאין לו את המקח ברשותו, חייב המוכר לטרוח להעמיד את המקח שהרי על דעת כן נתנו לו את המעות^[8].

לדינא

לדינא, יש שביאר שאמנם אם הלוקח ידע שאין למוכר את

המקח והמוכר לא הבטיח לו מתחילה שיביא לו, אזי אפילו אם בא המקח לרשות המוכר אינו חייב להעמיד את המקח ללוקח, וכן הדין אם המוכר והלוקח לא ידעו שהמקח אינו ברשותו^[9], אך אם ידע המוכר שאין לו המקח ברשותו שאמנם אינו חייב לילך ולטרוח להעמיד לו את המקח, אבל אם כבר טרוח וקנה את הדבר חייב לקיים את המקח ליד הלוקח שבזוודאי טרוח למען להעמיד את נאמנותו^[10].

שעבוד

כתבו הפוסקים שאע"פ שא"א להקנות דבר שלא בא לעולם או דבר שאינו ברשותו, יכול לשעבד מה שאינו בידו הן בהלוואה והן במקח, כדלהלן.

הבטיח ללוקח שימכור לו מקח שעדיין אינו ברשותו, האם חייב להביא ולמכור

נכסי הלוה משועבדים למלוה לגבות את חובו, ואם כתב הלוה בשטר חוב שעשעבד את נכסיו שעתידי לקנות - 'דאקנה', יחול השעבוד אף על נכסים שעדיין לא קנה בשעת הלוואה^[11].

בטעם הדבר יש שכתבו שזו תקנת חכמים שאלמוה חכמים את השעבוד שלא לנעול דלת ללווים אבל מעיקר הדין לא עדיף שעבוד מקנין שאינו יכול לחלו על דבר שאינו ברשותו או בעולם^[12], ויש שכתבו שמדינא שעבוד עדיף מקנין, כי השעבוד חל על גוף הלוה שנמצא בעולם וממילא על כל נכסיו^[13].

לווה שעבד עצמו ב'דאקנה' ובא הנכס לידו לא יכול לחזור בו^[14], אבל הפוסקים נחלקו האם יכול לחזור בו לפני שבא לרשותו^[15], יש שכתב שגדולי האחרונים הכריעו שלא יוכל לחזור בו שאף על זה אלמוה רבנן לשעבוד^[16], ולכו"ע אם משעבד 'מעכשיו' אינו יכול לחזור בו^[17].

משעבד למכור

אף במי שמשעבד למכור מקח שיבוא לידו או לרשותו נחלקו הפוסקים האם חל השעבוד^[18], וכן במשעבד ליתן במתנה דבר שאינו ברשותו^[19].

המשך בגליון הבא

[1] ס"י ר"ט סעיף ה', גליון שט"ו [2] סמ"ע שם ס"ק כ"ג בביאור סעיף ה' ו', וראה נתיבות ס"ק ט' ומכסף משנה הל' מכירה פרק כ"ב הל' ג', ולפי"ו בסי' ר"ט סעיף ה' במכר קרקע ושני דקלים שכתב כדעת הרמב"ם שם פרק כ"ד הל' ג' ודעימיה שאינו חייב לקנות איירי שלא יצא שער קבוע, וא"כ לשיטת הראב"ד שם ודעימיה אף זה חייב לקנות, וראה באר הגולה ס"י ר"ט אות מ' שתמה שהמחבר לא הביא דעה זו בשם יש אומרים, ונ"ע פתחי תשובה שם ס"ק ב', ובמשפט שלום ס"י ר"ט סעי' ה' ד"ה ובאמת, כתב עפ"י הש"ך ס"י ק"ב ס"ק ו' דורך הפוסקים לכתוב דין בסתם לפטור המחוקק, ומסיק בצ"ע [3] טור"ו ס"י ר"ט סעיף ה' בביאור הדין של דקלים שאינו מצוי כ"כ, ולפי זה הראב"ד אינו מחלק בכך, וכן נראה שפירש הערוך השולחן שם ס"ו ס"ה, ולפי"ו אין כ"כ תימה שהרמ"א לא הביא דעת הראב"ד [4] ש"ך שם ס"ק י"ג בביאור הנ"ל, ובביאור הנתיבות ס"ט, ומסכים לסברת הש"ך אבל מפרש שבסעיף ה' איירי בפסק על יין זה שאולי לא ימצא מי שימכור שנחשב כאינו מצוי ובסעיף ו' איירי בין סתם שדינו כמצוי, וע"ע מנחת פתים כאן [5] נתיבות הנ"ל ש"מ"א אין לו קנין בגוף הפירות שקנה כנ"ל [6] משפט שלום סעיף ו' ד"ה כלל הדבר [7] ערוך השולחן שם סעיף ט"ז, ועיי"ש שכתב בזה פרטים [8] ש"ך שם ס"ק ט' משר"ט מהרש"ם ח"מ ס"י קכ"ג ש"כ בביאור העיטור שהביאו הטור ובי"ש שם, ועיי"ן במשפט שלום ד"ה ובאמת, שמפרש דבריו בסתמא, ועיי"ן דרישה ד"ה ומש"ך, אך בש"ך ס"ק י"ב על הרמ"א שכתב 'אם טרוח', ציין לסי' ר"ט סעיף ה', שאף שם כנוב שאינו חייב לקנות, וכדעת הרמב"ם, (ראה הערה 2), ועיי"ן נתיבות ס"ק ז' והערה הבאה, ובמשפט שלום בתחילת הסעיף כתב משו"ת השיב משה ס"י פ"א ששיטת העיטור נדחית אפילו לטענת קי"ל [9] טור"ז שם המשך הערות בעמוד ב'

קו ההלכה

עצה שאינה הוגנת

שכרתי רכב מידיד. לפני כן, ביררתי אצלו אם יש לו ביטוח עליו, והוא אישר לי זאת. לצערי נקלעתי לתאונה, ואז התברר לי שהביטוח של בעל הרכב כבר פג תקפו.

נאלצתי לשלם מכיסי לנהג השני שרכבו נפגע ממני בתאונה.

שאלה: האם המשכיר, בעל הרכב, חייב לפצות אותי על מה ששילמתי.

תשובה: בהנחה כי אם אכן הרכב היה מבוטח, היתה חברת הביטוח משלמת על הנזקים שגרמת, אם כן טענתך כי מאחר ושאלת את בעל הרכב לפני כן על ענין הביטוח והוא אמר לך שיש ביטוח, על כן עליו לפצות אותך על הנזק.

מצאנו בהלכה כי מלוא ששאל אודות הלוה אם נאמן הוא, ואמר לו משהו שאכן אדם נאמן הוא ויכול הוא להלוות לו מעות, באם יתברר כי אותו אחד בשקר דיבר והלוה אינו משלם את התחייבותו - אם ברור לנו כי המלוה סמך על מילתו של אותו אחד שהמליץ לו על הלוה, אזי חייב ההוא לשלם את ההפסד משום גרמי (שלחן ערוך - חושן משפט סימן קכ"ט סעיף ב').

כל זה, באם אותו אחד שיקר בידעו שהלוה גב הוא, או שהיועץ כלל לא ידע מה מצבו של הלוה וסתם המליץ עליו. אך אם אכן תשובת היועץ היתה נכונה בשעת מעשה, ורק לאחר מכן איבד הלוה את רכושו - אזי אין כאן גרמי ופטור היועץ (ש"ך שם סק"ו וסק"ח).

הוא הדין המראה מטבע לשולחני אם טוב הוא אם לאו, והשולחני שיקר עליו ואמר לו שמתבע טוב הוא - חייב השולחני משום גרמי (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ש"ו סעיף ו'). כאשר הוא אומר לשולחני 'חזי דעלך קא סמיכנא' או כשזה ברור מתוך הדברים שסומך עליו (ש"ך שם סק"ב).

לכאורה לפי זה, הוא הדין למשכיר שסמך עליו השוכר כשאמר שיש ביטוח על הרכב.

לעומת זאת מוצאים אנו כי ראובן שקנה קרקע מלוי ולאחר שכבר החזיק בקרקע ג' שנים בא שמעון וטען שהקרקע היתה גנובה ביד לוי ושלו היא. לעומתו טוען ראובן שלפני שקנה את הקרקע שאל את שמעון, ותשובתו היתה שיקנה את הקרקע. 'אם אכן גנובה היא, מדוע יעצת לי לקנותה?' טוען ראובן. ההלכה היא כי טענת ראובן אינה מועילה. יכול שמעון לטעון שיעץ לו לעשות זאת כיון שידע שיותר קל לו להוציא את הקרקע מיד ראובן מאשר להוציאה מיד הגנב - לוי (סימן קמ"ו סעיף י"ז. בסמ"ע שם סק"ט ציין כי שמעון עבר בעצתו המכשילה משום 'לפני עור' ומשום 'לא תשגה עור בדרך', שהטעה את ראובן).

ראובן אינו יכול לחייב את שמעון משום גרמי. יש שהוכיחו מכאן כי כאשר יש ליועץ רווח אישי מן, אין השואל יכול לפצות שיתן לו עצה הוגנת. אשר על כן אף אם השואל אמר לו 'חזי דעלך קא סמיכנא' אינו יכול לתבעו (שו"ת חוות יאיר סימן ס"ד, הביאו בפתחי תשובה סימן ק"ד סק"ב). וכן נראה שהסכים הש"ך בסימן ש"ו סק"ב. בתומים בסימן קמ"ו סק"ט נראה שדמיישם הדברים באופן אחר). גם בנידון דידן, אין על השוכר לסמוך על דברי המשכיר שיתכן ויש לו אינטרס לומר כן בשקר.

אך עדיין יש מקום לחלק. השוכר רכב, אין הרווח של המשכיר גדול כל כך וכמו כן כמעט ואין רכבים שאינם מבוטחים, ולכן מובן שאכן סומך על המשכיר. מה שאין כן בקונה קרקע, יש מקום שיהיה ליועץ ריוח גדול מהענין ולא היה לו לקונה לסמוך עליו. לפי זה יש לחייב את המשכיר שסמך עליו השוכר באמרו שיש ביטוח לרכב השוכר.

אמנם למעשה קשה לחייב את המשכיר משום גרמי. רחוק הדבר שייגרם נזק משום מה שאמר שיש לרכב ביטוח. רוב הנסיעות מסתיימות בלא נזקים. בשביל לחייב בגרמי, יש צורך שסכרי מאד שייבאו נזק משום עצתו המכשילה (וראה בקובץ הישר והטוב - כ"ו עמוד כ"ב שפוסק דלאו הכי).

המשך ההערות מפסקי דינים

ונתיבות שם, וכתב הנתיבות שעל אופן זה הש"ך הג"ל הביא את העיטור עם ביאור המהרש"ם, ע"ע במשפט שלום ד"ה והנה, ובערך ש"ך ד"ה ובמשפט [10] נתיבות שם ע"פ הרמ"א שם, ומבואר שהמקח לא התקיים במה שקנה המוכר, אכן בסמ"ע ס"ק כ"ב ציין לסי' שע"ד סעיף א' כה"ג בגזלן שקנה מהגזלן שנתקיימה ביד הלוקח, ובראשונים בסוגיא ב"מ ט"ו ב' דנו במה קנה הלוקח, וצ"ב, ועינין בערך ש"ך כאן, [11] סי' ק"ב סעיף א' ע"פ ב"ב מ"ד ב' וקנ"ז א. [12] קצות שם ס"ק א' וסי' ס"ה, ע"פ רשב"ם שם ד"ה אלא, ונמוקי יוסף שם, וביאר שאפילו אם שעבודא דאורייתא רק הנכסים שבשעת הלוואה ערביין להלוואה, וכן כתבו המשנה למלך שם פרק כ"ה הל' ב', ובהגהות רע"א על הסמ"ע ס"ק ק"ד ס"ט, ובגידולי תרומה שער מ"ג חלק ד' (הובא בש"ך ס"ק ק"ד סוס"ק ט"ו), [13] וראה שו"ת מהרי"ט ח"ב ח"מ ס"י כ"ג, הובא בקצות הנ"ל שהשיג על דבריו וכתב שרק חיוב חל על גופו אבל שעבוד אינו על גופו אלא חל על הנכסים, אכן התומים ס"ק ק"ד ס"ק ו' והנתיבות ס"י ס"ק י"ב כתבו שגם שעבוד דאקני חל מעיקר הדף, וסיים שהוא מחלוקת הפוסקים, ועינין ישועות ישראל שם ס"ק י' שדן בדברי הראשונים ונוטים דבריו שחל מאורייתא, [14] סמ"ע ס"ק ק"ב ס"ה, וסי' ס"ה, [15] הרמ"א ס"י ק"ב סעיף א' כתב בדיעה הראשונה שיכול לחזור בו וכתב הסמ"ע ס"ה ה' שזו דעת הרשב"א ב"ב קנ"ז ב' והובא ברמ"א ס"י ר"ט סעיף ד' בהג"ה שניה, ובדיעה שניה כתב שיש חולקין וזו דעת הרמב"ן הובא בנמוקי יוסף ב"ב כ"ד א' מדפי הר"ף, וכן הכריעו הש"ך שם ס"ק ב' והט"ו שם, ועינין בנתיבות ס"ק א' שהתומים ס"ק ג' מכריעו כדיעה הראשונה, [16] ערוך השולחן שם סעיף ב', [17] ראה הגהות אמרי' ברוך ס"ק ק"ב שם מרשב"א קדושין ס"ג, והגהות רע"א שם מחידושי הר"ן גיטין מ"ה, [18] ורמ"א ס"י ר"ט סעיף ד' בהג"ה שניה, לדעה הראשונה חל השעבוד ויש חולקין, וכתב הש"ך ס"ק ח' שהלבוש כתב שמסתבר על שעבוד על עדיף מקנין שאין לו על מה לחול, ונראה שזה לשיטתו שמפרש שדבר שלב"ל לא קנה שאין לו על מה לחול, ואף שעבוד צריך לחול על כלל כסף (ראה קצות ס"י ק"ב ס"ק א') אבל הש"ך מכריע שהשעבוד חל, ולכאורה לסבורים שד'אקנה' מועיל בהלוואה משום נעילת דלת, צ"ע אם זה שייך באחריות למקח, אכן במתנה בוודאי לא שייך. [19] עיטור מאמר ד' אחריות.

מעשה שהיה

- מה אתה חושב לעשות?

- מה אני יכול לעשות? זו היתה גניבה לכל דבר! שומר חנם פטור מגניבה ואבידה!

♦♦♦

אך כאמור, יהושע לא מיהר לוותר על כספו.

- אני מבין לליבך, אך מדוע עלי לספוג את ההפסד?

- מה הפירוש למה? כיון ששלחתי את הכסף אליך ולא התרשלתי מאומה בשמירתו!

- אך אני מעולם לא קיבלתי את הכסף בחזרה! החוב שלך עומד בעיני.

- אך אמרת לי לשלוח אותו עם שליח וכך עשיתי. מרגע שעשיתי מה שהורית לי, שוב איני חייב לך.

- מעולם לא אמרתי לך לשלוח את הכסף עם אלחנן. הוא לא היה שליח שלי!

- אמרת לי לשלוח עם מישהו שנוסע לעירך. זה מה שעשיתי.

♦♦♦

כמו כל שיחה של תלמידי חכמים הצריכה לימוד, כך גם נבאר מעט את שיחם של שני הבורחים, חיים ויהושע, אשר נושאת בתוכה הלכות הנוגעות לנידון דידן.

הלכה היא כי המעות באחריות הלוה עד שיפרעם ליד המלוה. כל זמן שלא באו המעות ליד המלוה, החוב עומד בעינו והלוה חייב לפרוע את חובו למלוה (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ק"כ סעיף א').

יחד עם זאת, כאשר מסר הלוה את המעות ליד שלוחו של המלוה, אזי נפטר בכך הלוה. הדבר נחשב כמו שמסר את המעות ליד המלוה בעצמו והחוב נפרע כבר (סימן קכ"א סעיף א' ובסימן קפ"ב סעיף א').

נקודה נוספת הראויה לציון, כי אין צורך שהמלוה ידבר או יראה את השליח בכדי למנותו להיות שלוחו.

גם אם המלוה שלח מכתב וכדו' אל הלוה שישלח את המעות על ידי השליח, נחשב שבאו המעות ליד המלוה ופטור הלוה מאז שמסר את המעות ליד שליח זה כרצון המלוה (סימן קכ"א סעיף א').

הוא הדין בימינו האידנא כאשר המלוה שולח הודעת טקסט (Text message) או דוא"ל (Email) שישלח את מעותיו ביד פלוני, שנחשב השליח לשליחו של המלוה ונפטר הלוה במסירת המעות ליד שליח זה.

עתה, נבוא לנידון בו אנו עוסקים. שהרי במקרה שלנו יהושע לעולם לא אמר לחיים שישלח את המעות על ידי אלחנן.

כל מה שאמר לו יהושע הוא שישלח עם בחור הדר בעירו. ויש לדון האם ככהאי גוונא נחשב אלחנן לשלוחו של יהושע ונפטר חיים כשמסר את המעות לידי, או שמא לא?

המחבר כתב כי אף אם לא אמר לו המלוה ביד מי לשלוח לו את המעות, אלא אמר לו שישלח ביד מי שירצה - הרי נחשב השליח כשלוחו של המלוה ונפטר הלוה מאחריות על המעות.

אמנם, במקרה כזה עליו לשלוח לו את המעות רק ביד אדם נאמן. לא ביד חרש שוטה וקטן או עכו"ם.

כמו כן, עליו לברר שהשליח יקח את המעות בדרך בטוחה ולא דרך מקום מסוכן.

העולה מכך, כי מכיון ואלחנן אדם נאמן הוא ונסע בדרך המלך אשר לא שכח בה גניבות, אם כן נפטר חיים במסרו את המעות ליד אלחנן.